

<https://doi.org/10.62837/2024.2.372>

RUQİYYƏ KARAKOÇ ƏBDUL
Bakı Dövlət Universiteti
Doktorant
Raghayeva@mail.ru

DİALOQ MƏTNLƏRİNDƏ BÜTÖV VƏ YARIMÇIQ CÜMLƏLƏRİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

“İzahlı dilçilik terminləri lüğəti”ndə oxuyuruq: “Mətndən və nitq şəraitindən asılı olmadan anlaşılması üçün zəruri olan bütün üzvlərin iştirak etdiyi cümlə bütöv cümlədir. Bütöv cümlə adəti üzrə yarımçıq cümlə ilə qarşılaşdırılır. Bu cümlə tipi bütöv geniş və bütöv müxtəsər olmaqla 2 yerə ayrılır. Bütöv geniş cümlə- tərkibində baş üzvlərdən əlavə ikinci dərəcəli üzvlərdən də biri və bir neçəsi və ya hamısı iştirak edir. İkinci isə yalnız baş üzvlərdən ibarət bütöv cümlədir. [1, 48]

Bütöv geniş- birinci struktur tip. Mübtədə və xəbər qrupu ilə yanaş, ikinci dərəcəli üzvlər də iştirak edir.

Bütöv müxtəsər-ikinci struktur tip. Təkcə mübtədə +xəbərdən ibarət.

Sualın cavabı bütöv olur. Məs.: Naçalnik- Sən kim ilə və haçan qaçaq mala getmişdin? Kərəməli. - Mən heç kim ilə və heç vaxt qaçaq mala getməmişdim. [5, 92]

Dialog mətnlərində yarımçıq cümlə

Cümlə fikrin ifadə vasitəsidir, düşüncənin, emosiyanın formasıdır. Cümlə hər bir dilin müəyyən qanunları əsasında yaranır. Cümlə dilin iyerarxik sistemində əsas vahidlərdəndir. Bütün dillərdə cümlə anlayışının məzmunu dəyişməzdir, bu vahidə məxsus bitkinlik intonasiyası ilə cümlə müşayiət edilir, funksional xarakter kəsb edir, bir sözdən, söz birləşməsindən və müxtəlif sintaktik vahidlərdən təşkil oluna bilər. Onun ifadə formaları hər dil üçün həm ümumi ola bilər, həm də dəyişkən, müxtəlif ola bilər. Lakin cümləyə məxsus bitkinlik intonasiyanın ritmik-melodik əlamətləri cümlədə yoxdursa, orada cümlədən söhbət gedə bilməz.

Sadə cümlənin quruluşu Azərbaycan dilində baş və ikinci dərəcəli üzvlərin iştirak edib-etməməsindən də asılıdır. Ona görə də cümlənin tərkibində cümlə üzvləri iştirak edirsə, belə cümlələr bütöv cümlədir. Yox, hər hansı bir cümlə üzvü buraxılırsa, həmin cümlə quruluş cəhətdən yarımçıq şəkildə olur.

«Yarımçıq cümlə» termini şərti xarakter daşıyır, çünki yarımçılıq mənə baxımdan yox, quruluşa görədir. Bu yarımçılıq kontekstə görə müəyyənləşir. Bu tip cümlənin görünüşü onu digər tip cümlələrdən fərqləndirir.

Azərbaycan dilində yarımçıq cümlə həm təkterkibli, həm də cüttərkibli cümlələrin bir növü kimi çıxış edir. Onlar bir-birindən kök etibarlı ilə- yəni cüttərkibə və təkteribə (əvvəlki cümlələrə əsasən) fərqlənir. Sadə cümlənin yarımçıq və elliptik tipləri barədə türk dillərində ayrıca araşdırmalara rast gəlmək olur. Onların sintaktik, semantik və funksional əlamətləri tədqiq edilmişdir. Ümumiyyətlə, yarımçıq cümlənin 2 tipi həm dialoji nitqdə və kontekstual şəraitdə işlədilir. Məs.:

Yarımçıq cümlənin kontekstual şəraitdə işlənən bir tipi qoşulma cümlədir. Həmin tip sadə cümlə parsekyasiya hadisəsinə əsaslanaraq yaranır. Öncəki-əsas cümlədən ayrılaraq təzə bir cümlə ortaya çıxır. Məs.: Anda eki qılıç var: biri qınlı, biri qınsız.[6, 123]

Dialog üçün əsas xarakterik cümlə modellərindən biri yarımçıq cümlələrdir. Yarımçıq cümlə bütöv cümlə ilə müqayisədə meydana çıxır. Z.Budaqova “Müasir Azərbaycan dilində sadə cümlə” adlı monoqrafiyasının 4-cü fəslini yarımçıq cümlə məsələsinə həsr etmişdir. Müəllif “Ümumi məlumat” hissəsində yazır: “*Cümlə müəyyən mətnə işlənir. Həmin mətn cümlədə ifadə olunan məzmunu tamamlayır və izah edir. Odur ki, cümlənin məzmunu təkcə öz tərkibindəki sözlərin lüğəvi-grammatik vasitələri ilə deyil, mətnlə də bağlı olur. Bu cəhətdən dilimizdə mübtəda və ya xəbərin buraxılması heş də fikrin yarımçıqlığına dəlalət etmir, başqa sözlə desək, yarımçıq fikir əmələ gətirmir. Mübtəda və ya xəbəri buraxılmış cümlə ancaq üzvün çatışmamazlığına, mövcud cümlənin quruluşuna görə yarımçıqdır, ümumi mətn həmin yarımçıqlığı çox asanlıqla doldurur. Odur ki, yarımçıq cümlələrdəki üzvlərə təcrid edilmiş şəkildə baxmaq olmaz. Onu işləndiyi yaxud başqa cümlələrdəki üzvlərlə əlaqəli şəkildə götürmək lazımdır*”. [2 ,76]

Türk dillərində yarımçıq cümlənin formalaşma mənbələri tarixən qədimdir. Q.A.Abduraxmanov belə cümlələrin insan nitqin yaranması ilə bir dövrdə meydana çıxdığını, funksionallaşdığını göstərir . [8, 165] Əlbəttə, belə cümlələr zaman keçdikcə yeni formaları törəmiş və geniş şəkildə dialoqlarda yayılmışdır. Yeni formalarla üzə çıxmışdır.

Yarımçıq cümlənin türk dillərində əmələ gəlməsi, üzə çıxması bir neçə amillə bağlı olmuşdur: a) dildaxili amillərlə bağlı; kontekst, intonasiya, buraxılmış elementlər; b) dildənkənar amillər; jest, mimika, situasiya, danışanın təcrübəsi.

Fikrimizcə, müasir türk dillərində yarımçıq cümlələr dil elementlərinin meydana çıxması nəticəsində yaranmış, bu elementlər sırasında kontekstin, intonasiyanın, dildənkənar vasitələrin, ümumi situasiyanın mühüm rolu olmuşdur. Bu amillərin rolunu nəzərə alaraq türk dillərində yarımçıq cümlələri iki qrupa ayırmaq olar:

- 1.Kontekstual yarımçıq cümlələr;
- 2.Situativ yarımçıq cümlələr.

Kontekstual yarımçıq cümlələr bədii əsərlərin dilində çox işlənir, emosionallığı, ekspressivliyi təmin edir. Buraxılmış sözü, üzvü kontekstin iştirakı ilə asanlıqla bərpa etmək mümkündür. Burada kontekstin, fasilənin, intonasiyanın təsiri görünür.

Kontekst- yarımçıq cümlənin formalaşma mənbəyidir, həmin cümlə tipi orada funksionallaşır. Kontekst burada baş rolda- təyinedici rolunda çıxış edir.

Müasir türk dillərində kontekstual yarımçıq cümlənin iki növü fərqləndirilir. Birinci növdə iki cümlə yanaşı gəlir. İkinci cümlədə birinci cümlədəki üzvlərdən biri buraxılır. Bu üslubi cəhətdən təkrarın qarşısını alır. Məs.: Xəzır önünüzde duran vezipe yokarı xasıl üçün qoreşdir. Xasılı xil taydan yaqşilandırmakdır . Türkmən

dilində olan bu cümlənin ikincisində «xəzir önünüzde duran vezipe» sözləri buraxılmışdır.

Digər növ kontekstual yarımçıq cümlədə buraxılmış üzv birinci cümlədə baş verir. Məs.: Otlı uqradı. Naçalnik bular bilen kabinetine tirkeşip qirdi-de, Kuybışeve qarap:

-Siz yazıp qoysanız bolmazmı, irden özümüz ibererdik?- diydi.

Kuybışev onu eke-eke sınıladı-da:

-Kın bolmasa, şu vaqtın özündə!-diydi.

İntonasiya –yarımçıq cümlənin əmələ gəlməsi mənbələrindən biridir.

Mümkünlük, əlverişlilik, asanlıq, sadəlik yarımçıq cümlənin əmələ gəlmə mənbələrini xarakterizə edir. Bu cür yarımçıq cümlə «qıtmək», «qalmək», «yola düşmək», «bellemek» və s. feli xəbərlərindən ibarət olur. Onların məzmununu hansı üzvün buraxıldığını göstərir: yola düşmək (şəxere). Semantika buraxılmış üzvü tələb edir. Məs.: Bellemek (yeri, torpağı).

Situativ yarımçıq cümlələr də türk dillərində geniş yayılmışdır. Bəzən bu tip yarımçıq cümlə elliptik cümlələr adı altında öyrənilir. [9 ,86]

Situativ yarımçıq cümlələr geniş mənada işlədilir. Buraya dildənkənar elementlər (jest, mimika, situasiya, həmsöhbətlərin ümumi hazırlığı, təcrübəsi, ümumi fikir və s.) aiddir.

Situasiya- yarımçıq cümlənin əmələ gəlmə mənbələrindəndir. Situasiya eyni cümləni- bütöv və yarımçıq cümlələri bir-birindən seçib ayırır. Situasiya nəticəsində nəqli, sual, əmr və nida cümlələri ayrılır. Məs.:

Bəri! Bəri! (azərb.), -Bərik! Bərik! (türkmən).

Jestlər də yarımçıq cümləni yaradan mənbələrdəndir.

Emosiya yarımçıq cümləni yaradan mənbələrdəndir. Emosional vəziyyətdə cümlə üzvləri düşə bilər. Bu zaman situativ yarımçıq cümlə formalaşır.

Sintaktik konstruksiyanın bir hissəsi düşür, situativ yarımçıq cümlə əmələ gəlir. Tatar dilində təkrar standart konstruksiyalarda bu halın tez-tez baş verdiyi tədqiqatlarda göstərilir.[10, 143]

Misal üçün: Düşmənlərə ölüm! –Bizim düşmanlarımıza ölüm! Və s.

Substantivləşmə- yarımçıq cümlənin əmələ gəlmə qaynaqlarındandır. Substantivləşmə hadisəsi nəticəsində türk dillərində konstruksiyanın tərkibindəki üzvlərdən biri və bir neçəsi buraxılır və bu zaman yarımçıq cümlə yaranır. Bu hal atalar sözləri və məsələlərdə maksimal qısalın yaradır. Məs.: Qorkana qoşa qörner (türkmən), Qanana halallıq! (verərlər). Bal tutan barmağını (yalar).

Ümumi fikir, həyat tərzindən irəli gələn situasiya- yarımçıq cümlənin formalaşma qaynaqlarındandır. Belə situativ yarımçıq cümlələr elliptik cümlələrlə bəzə hallarda qarışıq salınır. Məs.: İki ayaklı iki qüdə (Nakıllar və atalar sözi, s. 94). İki qız bir gündə (anadan oldu- buraxılmış üzvlər).

Elliptik cümlələrdə feli xəbər buraxılır:

-Yüzbaşılar, onbaşılar, öne, Sapamırat aqanın yanına!...

Elliptik cümlələrdə ismi xəbərlər də buraxılır. Məs.: Qoyunda erk eti, quşda barak eti .

Qrammatik əlamətinə görə yarımçıq cümlələrin təsnifi

Belə bir təsnif cümlənin tərkibində hər hansı bir cümlə üzvünün buraxılması ilə bağlı meydana çıxır.

Yarımçıq cümlələrdə mübtədə buraxılır. Belə cümlələrdə mübtədə III şəxsin təkində buraxılır. Məs.: O irəri girdi. (O) Paltarlarını yığışdırdı (Azərb.), Ol xemişeki Qurda menzemeyərdi. (Ol) Xəzir diysen arqındı (türkm.).

Yarımçıq cümlələrdə xəbər buraxılır: Su suyu tapar, su da çuxurun (Azərb.), At aylanıp qazıqın tapar, suv aylanıp-pesini (türkm.).

Yarımçıq cümlədə mübtədə və xəbər birlikdə buraxılır. Məs.: O, harada yaşayır?- Kənddə (Azərb.), - Ol uzakda bolyarmı?- Yok. Şu qalanın içində...(B.Seytəkov).

Yarımçıq cümlədə təyin buraxılır. Məs.: İki at depişer, arasında eşek öler (türkm.).

Yarımçıq cümlədə tamamlıq buraxılır. Məs.: Mana texnikanı puqta ele almak qerekdi, yolbaşçılıq etmeqi övrenmek qerekdi. Övrendim .

Yarımçıq cümlədə zərflik buraxılır. Məs.: Biz onun bilen bir erde okadık... Xalaşdıq (türkm.).

Türk dillərinin yarımçıq cümlələrində digər üzvlərin bir neçəsinin birlikdə buraxıldığı hallar da özünü göstərir. Məsələn, türkmən dilinin aşağıdakı cümləsində mübtədə və tamamlıq birlikdə buraxılmışdır: Şaydakov xem onı qıssamadı. Pikirlenmeqe may berdi (X.Qarabaev).

Beləliklə, müasir türk dillərinin hər birində yarımçıq cümlənin qrammatik tipləri çoxsaylıdır.

Yarımçıq cümlənin istifadə olunduğu sintaktik tərkibdən biri dialoqlardır. Dialoqlar danışıq nitqində və bədii ədəbiyyatda gerçəkləşir. Dialoqlarda, monoloqlarda və mürəkkəb cümlələrdə yarımçıq cümlələr funksionallaşa bilər. Özbək dilçisi A.Xazratkulov yazır ki, yarımçıq cümlələr dialoq nitqi üçün də xarakterikdir, bunlar «kontekstual yarımçıq cümlələr» adlanır . [4 ,67]

N.Mahmudov yazır ki, dialoq nitqindəki yarımçıq cümlələr kontekstual və situativ növə daxildir.[6, 27]

Yarımçıq cümlələrdə müəllif nitqində də çox istifadə olunur.

Yarımçıq cümlə mürəkkəb cümlələrin də tərkibində geniş işlənir.

Budaq cümlənin tərkibində: Səxetli qün iymlemesen, bisaxet qün at tapdırmaz (türkm.)

Baş cümlənin tərkibində: Yaq iysen, aqızda yok, yüpek qeysen-eqinde (türkm.).

Baş və budaq cümlənin tərkibində: Taqan anqı üç bolar, Bir-birine qüyç bolar, Biri dövülse-xiç bolar (türkm.).

Yarımçıq cümlə türk dillərində tabesiz mürəkkəb cümlənin tərkibində də işlənir: Uzukjema qelse, men aljak .

Reyhan. Salam. Liliya, neçə gündür haradasan, görünürsən?

Lətafət. *Harada olacağam, evdə, eşikdə.* [11, 8]

1. Sadıqov. Lilişka, sən qalırsan?

Lətafət (açıqlı) *Qalırım...* [11,12]

3.Mehrican. Yaxşı, bəs, məsələnin kökü haradan qalxmışdı?

Reyhan. *Buradan. Bizim evimizdən* [11,14]

4.Reyhan. Biz üçümüz də *həmişə* bir yerdə olacağıq.

Cahangir. *Həmişə* [11,17]

Reolikanın birinci hissəsində olan sözlərdən biri cavab hissədə təkrarlanır.

5.Reyhan (pianinonun qabağında oturaraq) Nə çalım?

Şahsuvarov. *Ürəyin nə istəyirsə...* [11,18] Bu dialoqda yarımçıq cümlə sa,- sə şəkilçili budaq cümlənin bir tərəfidir. İkinci tərəf olmadığı üçün cümlə yarımçıq şəkllə düşmüşdür.

6.Mehrican. Mühazirəniz nə mövzusunda?

Cahangir. *"Ailə və cəmiyyət"* [11,22] "Nə" sualının tələbinə görə Cahangir qısa şəkildə, yarımçıq cümlə olaraq temanın adını demişdir.

Yarımçıq cümlələr mətnin yaranmasında fəal iştirak edir. Belə mətnlər nitq prosesində anlaşılanı təmin edir, düşüncəni aydınlaşdırın model kimi qavranılır. Demək, dialoq mətninin quruluşunda yarımçıq cümlələr aktuallaşaraq funksionallaşır və kommunikasiyaya xidmət göstərir. Yarımçıq cümlələr dialoq şəraitində daxili üzvlərin kəsb etdiyi ünsiyyət yükü ilə müəyyənləşir. Bu da dialoji mətn strukturunda özünü göstərən bu tip cümlənin aktual üzvlənməsinin və həmin cümlənin kontekstdəki mövqeyi və rolu, ələlxüsüs da onun mürəkkəb sintaktik bütövlərin semantik tərkibinin funksionallığını təmin etməyin gərəkli olan semantikasını ilə təyin edilir.

Dialoqda yarımçıq cümlə əsas elementlərdəndir. Bu elementlər dialoqda mühüm informativ vəzifəni yerinə yetirir. Bu fakt göstərir ki, yarımçıq cümlə replikalararası üslubi vəzifəni də uğurla yerinə yetirir.

Dialoqun digər cümlə tipləri kimi, yarımçıq cümlələr də funksional-kommunikativ sintaksisin başlıca vahidlərindən biridir. Nitqin təşkilində, replikaların müəyyənləşdirilməsində həmin vahidlərin rolu danılmazdır.

Dialoqda yarımçıq cümlələrin kommunikativ əlamətləri bunlardır: a) aktual üzvlənmə- tema və rema; b) məlumat mərkəzi və onların aktuallaşma vasitələri. Həmin əlamətlər göstərir ki, yarımçıq cümlələr dilin, o cümlədən dialoqun ən mühüm kommunikativ vahididir, nitq aktında ən fəal iştirak edən ünsiyyət formasıdır.

Dialoq mətnini quran yarımçıq cümlə hissələrin semantik əlaqəsi və quruluş münasibətləri ilə bağlanır. Deməli, dialoq mətnlərinin əmələ gəlməsində yarımçıq cümlələr də aktiv rola malikdir. Sözügedən mətnə bu cür cümlələr dialoq boyu kontekstdə aşılaraq niyyət və məqsədi ifadə edir.

Yarımçıq cümlələrin dialoqda nitqin fəaliyyəti ilə sıx olan əlaqəsi ona funksional-semantik və ünsiyyət istiqamətində yanaşmağı tələb edir. Müəllif niyyəti və məqsədi imkan yaradır ki, sintaktik forma və seçilən vahid kimi yarımçıq cümləyə pragmatik dəyər verilsin. Eləcə də, bədii dialoqlarda yarımçıq cümlənin məna, fikir yükü dilin başqa vasitələrindən gözə çarpacaq qədər seçilsin. Beləliklə, həmsöhbətin nitq fəaliyyəti və replikalarda yarımçıq cümlələrin işlənmə məqamları yeni

yanaşmanı ortaya qoyur. Bu cür baxış dialoq nitqində mətn vahidi kimi yarımçıq cümlələrin yeni ortaya çıxan əlamətlərini- mətni xüsusiyyətləri, mətnyaratma faktorları və s. ortaya çıxarır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Adilov M., Verdiyeva Z., Ağayeva F. İzahlı dilçilik terminləri lüğəti. Bakı, "Elm və təhsil", 2020, 656 s.
2. Budaqova Z.İ. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində sadə cümlə. Bakı, Azərb. SSR EA-nın nəşriyyatı, Bakı, 1963, 114 s.
3. Cavadov Ə. Təktərkipli cümlə. "Azərbaycan dilinin sintaksisinə dair tədqiqlər", Bakı, 1963, 283 s.
4. Cavadov Ə.M. Təktərkipli cümlələrdə sözlərin sırası. _ Müasir Azərbaycan dili. III, sintaksis, Bakı, "Elm", 1981, 215 s.
5. Halliday M.A. Language as code and language as behaviour: A systemic-functional interpretation of the nature and ontogenesis of dialogue. Vol.:Language as semiotic. L 4 Dover (N.H.), Pinter., 1984. 236 s.
6. İsmayılova M. Müxtəlif sistemli dillərdə dialoqların struktur-semantik xüsusiyyətləri (Azərbaycan və ingilis dillərinin materialları əsasında). Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2017, 33 s.
7. Kazımov İsmayıl. Sadə cümlə sintaksisi. Bakı, Bakı, 2021, 264 s.
8. Kazımov Q. Seçilmiş əsərləri. 10 cildə, 5 cild, Bakı, "Nurlan", 2008, s.321
9. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, "Ünsiyyət". 2000, 496 s.
10. Kazımov Qəzənfər. Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi. Bakı, "Elm", 2019, 608 s.
11. Mir Cəlal Seçilmiş əsərləri, Bakı, "Şərq- Qərb", 2005, s. 383
12. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis, 3 cild, Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, s 422.

Karakoç Ruqiyev

DİALOQ MƏTNLƏRİNDƏ BÜTÖV VƏ YARIMÇIQ CÜMLƏLƏRİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Mətnin strukturunda yarımçıq cümlələrin aktuallaşaraq funksionallaşması və ünsiyyətə xidməti, rolu, hər şeydən öncə, «həmin cümlələrin daxili üzvlərinin daşdığı kommunikativ yüklə müəyyən olunur. Bu da mətn strukturunda çıxış edən yarımçıq cümlənin aktual üzvlənməsinin və həmin cümlənin kontekstdəki rolu və mövqeyi, xüsusilə onun mürəkkəb sintaktik bütövlərin semantik strukturunun funksionallığını təmin etmək üçün zəruri olan mənası ilə təyin olunur.

Yarımçıq cümlə cümlə sintaksisin mühüm elementlərindən biridir. Yarımçıq cümlə mətnə informativ vəzifəni yerinə yetirir. Yarımçıq cümlə mətnə üslubi vasitə kimi də çıxış edir.

Beləliklə, yarımçıq cümlələrin mətn strukturunda işlənən ən əsas növü dialoqun qarşılıqlı replikalarından ibarət olanlardır. Bu növ cümlələrin əsas quruluş xüsusiyyətləri dialoqun getdiyi mühitin, şəraitin özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə müəyyən olunur. Dialoqun bir-birini əvəz edən replika zəncirində müəyyən halqa təşkil edən bu və ya başqa replikasında yalnız dialoqda inkişaf etdirilən mövzuya daha çox yeni bir şey əlavə edən cümlə üzvü işlədilir. Danışan və ya onu dinləyən tərəfindən söylənilən cümlə üzvü, adətən, işlədilmir. Beləliklə, hər bir sonku replika özündən əvvəlki replika ilə (və yaxud ondan da əvvəlki replikalarda) mənə və forma cəhətdən sıx bağlı olur.

Açar sözlər: Cümlə, dialoq, nitq, yarımçıq, bütöv

Karakoch Ruziyya

CHARACTERISTICS OF COMPLETE AND SEMI-SENTENCES IN DIALOGUE TEXTS

Summary

The functionalization of incomplete sentences in the structure of the text and their service to communication, their role is determined, first of all, by the communicative load carried by the internal members of those sentences. This is determined by the actual membership of the incomplete sentence appearing in the text structure and the role and position of that sentence in the context, especially its meaning necessary to ensure the functionality of the semantic structure of complex syntactic entities.

An incomplete sentence is one of the important elements of sentence syntax. An incomplete sentence performs an informative task in the text. The incomplete sentence also acts as a stylistic device in the text.

Thus, the most basic type of incomplete sentences used in the text structure are those consisting of mutual replicas of the dialogue. The main structural features of this type of sentences are determined by the unique features of the environment and circumstances in which the dialogue takes place. In this or that replica, which forms a certain link in the chain of alternating replicas of the dialogue, only the part of the sentence that adds something new to the topic developed in the dialogue is used. A part of the sentence spoken by the speaker or the listener is usually not used. Thus, each final replica is closely related in meaning and form to the previous replica (or replicas).

Key words: Sentence, dialog, speech, incomplete, whole

Ругия Каракоч

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛНЫХ И ПОЛУПРЕДЛОЖЕНИЙ В ДИАЛОГОВЫХ ТЕКСТАХ

Резюме

Функционализация неполных предложений в структуре текста и их служение общению, их роль определяются, прежде всего, коммуникативной нагрузкой, которую несут внутренние члены этих предложений. Это определяется фактической принадлежностью неполного предложения, фигурирующего в структуре текста, а также ролью и положением этого предложения в контексте, особенно его значением, необходимым для обеспечения функциональности семантической структуры сложных синтаксических образований.

Неполное предложение является одним из важных элементов синтаксиса предложения. Незаконченное предложение выполняет в тексте информативную задачу. Незаконченное предложение также выступает в тексте как стилистический прием.

Таким образом, наиболее основным типом неполных предложений, используемых в структуре текста, являются предложения, состоящие из взаимных повторов диалога. Основные структурные особенности предложений этого типа определяются своеобразием среды и обстоятельств, в которых происходит диалог. В той или иной реплике, образующей определенное звено в цепи чередующихся реплик диалога, используется только та часть предложения, которая добавляет что-то новое к развиваемой в диалоге теме. Часть предложения, произнесенная говорящим или слушающим, обычно не используется. Таким образом, каждая финальная реплика по смыслу и форме тесно связана с предыдущей репликой (или репликами).

Ключевые слова: предложение, диалог, речь, неполный, целый

Rəyçi: Fil. elmləri doktoru, professor Zemfira Şahbazova